

“บทวิเคราะห์ผลงานศิลปะ Mindlessly Happy [s]ubject ของ นาย วิทวัส ทองเขียว”^{*}

Art Review “Mindlessly Happy [s]ubject” by Wittawat Tongkeaw

วิทวัส ทองเขียว (Wittawat Tongkeaw)^{**}

บทคัดย่อ

ความเชื่อ และความศรัทธา เป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนความคิดของคนในสังคม หากแต่ความคิดเป็นสิ่งที่เลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงได้เสมอขึ้นอยู่กับกระแสทางความคิดใดที่จะสถาปนาขึ้นมาเป็นความเชื่อหลักอันมีผลต่อวิถีชีวิตของคนหมู่มาก คำถามคือความเชื่อทางสังคมมีความสัมพันธ์กับความจริงหรือไม่ และเรารู้ตัวหรือไม่ว่าเรากำลังตกอยู่ภายใต้วาทกรรมชุดใด หรือมีมายาคติใดที่กำลังขับเคลื่อนความคิดและความเชื่อของเราอยู่

บทวิเคราะห์ผลงานศิลปะชื่อ “Mindlessly Happy [s]ubject” ซึ่งเป็นหนึ่งในผลงานที่อยู่ในโครงการศิลปะนิพนธ์ “อำนาจแห่งมายาคติในสังคมไทย” นำเสนอภาพสะท้อนถึง กระบวนการ ลักษณะ รวมถึงผล ที่อำนาจมายาคติกระทำต่อความคิดความเชื่อและความเป็นอัตบุคคลในสังคมผ่านวาทกรรมชุดต่างๆ ส่งผลต่อความคิด ความเชื่อ อย่างซึมลึกและแผ่ซ่านไปถึงจิตสำนึก-จิตใต้สำนึกของอัตบุคคลนั้น ส่งผลสู่ความคิด การกระทำและพฤติกรรมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ความสำคัญจึงอยู่ที่ความแตกต่างหลากหลาย และความ เป็นไปได้ในรูปแบบอื่นที่กำลังถูกกดทับและผลักออกให้ไปอยู่ชายขอบแห่งความเชื่อในรูปของลักษณะทวีลักษณ์ อันตรงข้ามกับความเชื่อกระแสหลัก ปัญหาที่ตามมาคือการปะทะกันทางความคิด การไม่ยอมรับความเห็นที่แตกต่าง และความหลากหลายที่กำลังจะหายไปจากสังคมไทย

ผลงานจิตรกรรมวิจัยสร้างสรรค์ เป็นผลลัพธ์จากการรวบรวมข้อมูล การสำรวจปรากฏการณ์ การเก็บ ข้อมูลภาคสนามผ่านการสัมภาษณ์ การสำรวจผ่านการสังเกต และกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ ผลงานจิตรกรรมและกระบวนการจัดการที่เหมาะสม ผ่านวิธีการอุปลักษณ์ (metaphor) จากความหมายตรงสู่ ความหมายแฝง โดยใช้วัตถุสัญลักษณ์อันหลากหลายเพื่อใช้อธิบายลักษณะนามธรรมทางความเชื่อ สะท้อน สถานการณ์ปัจจุบันของความถกเถียง ความย้อนแย้ง ในชุดความเชื่อต่างๆที่ผู้มีอำนาจกระทำต่อผู้ที่ตกอยู่ภายใต้ อำนาจนั้น รวมทั้งการตั้งคำถามต่อสถานะความเป็นอัตบุคคลของมนุษย์ภายใต้สนามแห่งวาทกรรมและชุดมายาคติที่ทรงอำนาจยิ่ง

^{*} บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตเรื่อง “อำนาจแห่งมายาคติในสังคมไทย” สาขาวิชาทัศนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

This article is part of a Ph.D. thesis on the subject. "The Power of Mythology in Thai Society" disciplines of the visual arts, painting, sculpture and printmaking. Silpakorn University

^{**} นักศึกษาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร โทรศัพท์: 0861034479, อีเมล: santo_tk@hotmail.com อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ศาสตราจารย์เกียรติคุณอิทธิพล ตั้งโฉลก อาจารย์ที่ปรึกษารอง อาจารย์ ดร.เตยงาม คุปตะบุตร

PhD Student Department of Visual Arts, Graduate School, Silpakorn University. Tel.: 0861034479
E-mail: santo_tk@hotmail.com Advisor: Professor Emeritus IthipolThangchalok, ToeingamGuptabutra, Ph.D.

Abstract

Beliefs and faiths are great forces which drive people's thoughts and influence their perception of the world around them. However, they are constantly ever changing, depending on which set of beliefs is currently established and widely practiced in the mainstream. The questions are: 1. Are social believes related to the truth? 2. Is one aware that one is always constructed by either one discourse or another? 3. What myth is a major force that drives our thoughts and believes?

This art review "Mindlessly Happy [s]ubject" is part of a Ph.D. thesis on the subject "The Power of Mythology in Thai Society" which represents the processes, aspects, as well as consequences of the mythology and how it affects the believes and individuality in society through various sets of discourse. The beliefs as well as the faiths are greatly influenced by the mythology at both conscious and sub-conscious levels, leading to how each individual perceives the world and behaves accordingly. Any thoughts or beliefs deemed different from the mainstream are thus being suppressed, marginalized, and pushed to the other end of the duality. The problems which follow are the clash of ideas, the intolerance, and the diversity which are gradually disappearing from Thai society.

This work is a result of gathering information, observing, interviewing, analyzing, and synthesizing the data through the paintings. It is done through appropriate managing methods and uses metaphors to convey from direct meanings to hidden ones. There are many symbols in the work which describe abstract beliefs, reflect the paradox which those in power are exercising over those underneath as well as raising a question towards the meaning of individuality under a great discourse and powerful mythology.

บทนำ

สังคมที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งทางความคิดมักกระตุ้นให้เกิดบุคคลที่มาพร้อมกับความคิดที่แหลมคม ไม่เกินความจริงเลยหากจะกล่าวว่าความขัดแย้งทางความคิดในสังคมไทยที่เกิดขึ้นในรอบสิบปีที่ผ่านมาได้กระตุ้นให้คนไทยจำนวนมากหันมาสนใจปรากฏการณ์ทางการเมืองอย่างจริงจังและกระแสรณรงค์การวิพากษ์วิจารณ์ก็ไหลบ่าท่วมท้นพื้นที่ทางความคิดของคนร่วมสังคม สร้างกลุ่มนักคิดนักเคลื่อนไหว คนรุ่นใหม่ขึ้นมาเพื่อตั้งคำถามจากบริเวณชายขอบสังคมเข้าสู่พื้นที่จุดศูนย์กลางของอำนาจรัฐ เช่นเดียวกับปัญญาชนในประเทศตะวันตกที่ผ่านปรากฏการณ์สงครามโลกทั้งสองครั้ง อันเป็นเหตุให้กรอบคิดแบบมนุษยนิยมต้องถูกตั้งคำถามว่าอะไรคือสิ่งที่มวลมนุษย์ต่างกำลังมุ่งหน้าไป และวิถีคิดแบบเหตุผลนิยม (rationalism) ที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั้นนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจได้จริงหรือ “ทัศนะในทางปรัชญาที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentric) ที่มองว่า

มนุษย์เป็นอภิปรัชญา (metaphysics) เป็นสิ่งที่ถูกปฏิเสธโดยฟูโกต์และนักคิดคนสำคัญอีกหลายต่อหลายท่าน นับตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา”¹

ผลงานศิลปะเป็นสิ่งที่เดินควบคู่ไปกับประวัติศาสตร์ความคิดของมนุษย์นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์ใช้ผลงานศิลปะเป็นหนึ่งในเครื่องมือทางการสื่อสารที่ทรงประสิทธิภาพที่สุด ผลงานศิลปะสามารถบอกเล่าเรื่องราว ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของศิลปินที่มีต่อเหตุการณ์ต่างๆ ออกมาในรูปของภาษาภาพ (visual language) ซึ่งเป็นระบบสัญลักษณ์หนึ่งของการรับรู้ ผู้วิจัยจึงใช้ผลงานศิลปะเป็นสื่อกลางในการตั้งคำถามถึงสถานะการเป็นอัตบุคคล (subject) ของมนุษย์ในสังคมที่ตกอยู่ภายใต้วาทกรรมและชุดมายาคติขนาดใหญ่ที่ปะทะกันตลอดเวลาและส่งผลโดยตรงต่อความคิด ความเชื่อและตัวตนของคนในสังคม

เป้าหมายหลักในงานวิจัยสร้างสรรค์เป็นการสร้างผลงานศิลปะที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงให้เห็นถึงอำนาจของมายาคติทางความเชื่อ โดยใช้วัสดุสำเร็จรูป (ready-made) ที่พบในชีวิตประจำวันในการสื่อความหมายผ่านวิธีการแบบอุปลักษณ์ (metaphor) ในรูปแบบเหมือนจริง (realistic) เพื่อการทำความเข้าใจในภาพเบื้องต้นและนำไปสู่การตีความสัญลักษณ์ต่างๆ ในประเด็นที่ลึกซึ้งต่อไปของผู้ชม และเป้าหมายที่สำคัญที่สุดคือการกระตุ้นให้สังคมไทยได้ตระหนักถึงประเด็นของความจริงชุดต่างๆ ที่ปรากฏ เกี่ยวกับสิ่งที่เห็นและสิ่งที่เป็นอย่างอาจมีความหมายในการตีความที่แตกต่างกันได้

วิธีการวิจัยสร้างสรรค์

กระบวนการในการวิจัยสร้างสรรค์นั้นจำเป็นที่จะต้องค้นหาข้อมูลซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นสองส่วนใหญ่นำได้แก่การทบทวนเนื้อหาทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และในส่วนของการค้นหาข้อมูลภาคสนามจากการลงพื้นที่จริง

1. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ (social theory)

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, 1926-1984) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสเสนอกรอบคิดเรื่อง “วาทกรรม” (discourse) อันว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับความรู้ซึ่งเป็นเครื่องมือหนึ่งที่มีอำนาจใช้ควบคุมทางความคิดของคนส่วนใหญ่ นำไปสู่ชุดความเชื่อที่กลายเป็นวาทกรรมกระแสหลัก และกดทับความเชื่ออื่นๆ ให้กลายเป็นความเชื่อกระแสรอง วาทกรรมที่ถูกผลิตขึ้นและสามารถสถาปนาตัวเองจนกลายเป็นความเชื่อกระแสหลักได้นั้นมีอำนาจในการควบคุมความคิดความเชื่อของคนกลุ่มใหญ่และลดทอนตัวตนในฐานะปัจเจกบุคคลผู้ซึ่งตกอยู่ภายใต้ชุดความเชื่อดังกล่าว มนุษย์ในทัศนะของฟูโกต์จึงมิใช่องค์ประธานที่กำหนดบงการประวัติศาสตร์ของสรรพสิ่ง ตรงกันข้าม มนุษย์เป็นผลผลิตของตัวกระทำอื่น คือ วาทกรรม² ในขณะที่แนวคิดเรื่อง “มายาคติ” (mythology) ของโรลันด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes, 1915-1980) นำไปสู่การทำความเข้าใจในชุดความเชื่อที่ถูกประกอบสร้างผ่านเรื่องเล่า (narrative) ที่เป็นการสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ³ เราคุ้นชินจนไม่ทันได้ระวังและตั้งคำถามถึงการมีอยู่ของความเชื่อนั้นว่าเป็นเพียงสิ่งที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาผ่านสัญลักษณ์ (sign) ต่างๆ มากมายรอบตัวของเรา ทั้งสองแนวคิด

¹ ธงชัย วินิจจะกูล, *อ่านวิพากษ์ มิเชล ฟูโกต์*, (กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2558), 128.

² ธงชัย วินิจจะกูล, *อ่านวิพากษ์ มิเชล ฟูโกต์*, (กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2558), 136.

³ โรลันด์ บาร์ตส์, *มายาคติ*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2555), 4.

ต่างวิพากษ์ต่อสิ่งที่เป็ความเชื่อ ความคั่นชินของมนุษย์ที่ปรากฏขึ้นในสังคมสมัยใหม่ อันเป็นสิ่งที่มากระทำต่อความคิดของมนุษย์ในระดับจิตสำนึก-จิตไร้สำนึก ผ่านการปลูกฝังด้วยวิธีการต่างๆอย่างซ้ำๆและอย่างต่อเนื่องยาวนาน

ปัจจัยที่เสริมสร้างชุดมายาคติให้มีความแข็งแกร่งและมีอำนาจในตัวเองได้แก่ความเชื่อที่ว่าชุดมายาคตินั้นเป็นสิ่งที่มีความน่าเชื่อถือ โดยผ่านการรับรู้อันได้แก่การโฆษณาชวนเชื่อ (propaganda) ในช่องทางต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต รวมไปถึงป้ายโฆษณาและวัตถุอื่นๆที่ปรากฏอยู่รอบตัวของเรา สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ประกอบสร้างความจริงขึ้นมา “ความจริง” หรือสิ่งที่ถูกอ้างว่าเป็น “ความจริง” จึงไม่ใช่ข้อความเป็นกลางและไร้พิษภัยอันใด แต่ที่จริงแล้วเป็นเครื่องมือสำคัญของการเถลิงอำนาจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล หรือแนวปฏิบัติ ความจริงโดยเฉพาะที่ยอมรับกันเป็นปกติทั่วไป จึงยิ่งควรถูกระแวงสงสัยให้มากสมควรถูกนำมาวิเคราะห์และถอดรื้อ เพื่อให้เห็นความไร้แก่นสารของ “ความจริง” ดังกล่าว⁴ เพื่อการไม่ถูกรอบงำทางความคิดของผู้คนในสังคม

ตัวตน กับสภาวะไร้ตัวตน

สภาวะการมีอยู่ของตัวตนเป็นสิ่งที่นักคิดในอดีตได้ทำการศึกษาและค้นหาความหมายของตัวตนมนุษย์ผ่านวิธีคิดชุดต่างๆ ระบบเหตุผลแบบเดการ์ตยืนยันการมีอยู่ของตัวตนอยู่ผ่านกรอบคิด “ฉันคิด ฉันจึงมีตัวตน” (Cogito ergo sum ในภาษาละติน) ขณะที่นักคิดหลังโครงสร้างนิยมกลับมองมนุษย์เป็นสิ่งที่ถูกกระทำผ่านระบบกฎเกณฑ์ วินัย ค่านิยม วาทกรรม มายาคติฯ ของสังคม ความมีตัวตนในแบบหลังสมัยใหม่จึงเป็นเพียงผลของประดิษฐ์กรรมทางวัฒนธรรมเท่านั้น

ขณะที่มนุษย์ในสังคมปัจจุบันถูกปลูกฝังจากระบบการผลิตในลัทธิบริโภคนิยม วัตถุต่างๆล้วนถูกใส่รหัสความหมายทางสัญญะ และส่งผลทำให้มนุษย์สร้างตัวตนผ่านวัตถุสัญญะที่มาพร้อมกับมายาคติและค่านิยมในแบบใหม่ที่เดินไปควบคู่กับความทันสมัยและการเป็นผู้นำเทรนด์ โลกโซเชียลมีเดียก็มีส่วนในการสร้างตัวตนบนพื้นที่โลกสมัยใหม่เช่นกัน มันได้มอบพื้นที่ที่มีความแตกต่างและมีลักษณะเฉพาะตน ทำให้มนุษย์ได้มีความเป็นเจ้าของพื้นที่ทางความคิดและการแสดงความคิดเห็นมากขึ้นกว่าแต่ก่อนสังเกตได้จากการก่อตั้งเพจความคิดต่างๆมากมายในเฟซบุ๊ก ตัวตนในลักษณะนี้เป็นการสร้างตัวตนที่ยังคงอยู่ในโครงสร้างขนาดใหญ่ของระบบเป็นการรับข้อมูลข่าวสารที่ผ่านการเลือกสรรจากผู้ควบคุม⁵ หากมองกว้างขึ้นมาในระดับสังคมเชิงพื้นที่ผ่านกรอบคิดวาทกรรมของฟูโกต์ ชีวิตทางสังคมของมนุษย์จึงเสมือนอวกาศที่เต็มไปด้วยพื้นที่ย่อยๆ จำนวนมากที่วาทกรรมต่างๆครอบครองอยู่⁶ เป็นการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ทางความคิด ความเชื่อของคนหมู่มาก แม้ความคิดและความเชื่อคล้ายจะเป็นเรื่องของอัตบุคคล หากแต่การครอบงำของวาทกรรมมักเป็นไปในลักษณะที่ไม่รู้ตัว ในแง่นี้มนุษย์

⁴ กฤษฎา ศุภวรรณกุล, *ถอดรื้อมายาคติ*, (กรุงเทพฯ: ศูนย์ข้อมูล & ข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง, 2557), 10.

⁵ ระบบอัลกอริทึมในเฟซบุ๊กจะทำหน้าที่คัดกรองสิ่งที่คนสนใจและทำการป้อนข้อมูลที่คล้ายๆกัน และคัดสิ่งที่ไม่เป็นที่สนใจออกไปเองโดยอัตโนมัติ

⁶ ธงชัย วินิจจะกุล, *อ่านวิพากษ์ มิเชล ฟูโกต์*, (กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2558), 142.

จึงกลายเป็นผู้ถูกกระทำ (subject)⁷ ผ่านชุดวาทกรรมที่ควบคุมความคิด ความเชื่อ และบงการอยู่เบื้องหลัง ลดสถานะความมีตัวตนไปสู่สถานะความไร้ตัวตนทางความคิดของเจ้าของร่างกายนั้น

ขณะที่ชุดวาทกรรมหลักได้สถาปนาความจริงขึ้นมาในมโนสำนึกนั้น เวลาเดียวกันก็ผลิตความหมายในแบบคู่ตรงข้าม (binary opposition) ของตัวมันเองขึ้นมาด้วย ยกตัวอย่างเช่น ถ้ามีกลุ่มบุคคลได้ผลิต “วาทกรรมว่าด้วยความเป็นคนดี” กลายเป็นวาทกรรมหลัก มันย่อมสร้างคู่ตรงข้ามของความเป็นคนดีขึ้นมาด้วยในเวลาเดียวกัน กรณีแบบนี้จะเห็นการมีอยู่ของวาทกรรมหลักและการกดทับวาทกรรมรองให้กลายเป็นอื่นไป อาจกล่าวได้ว่ายังมีการเกิดขึ้นของวาทกรรมที่แข็งแกร่งมากขึ้นเท่าไรก็เป็นการลดทอนความหลากหลายให้น้อยลงตามไปด้วยเท่านั้น กล่าวอย่างถึงที่สุดคือไม่ควรมีชุดความเชื่อใดที่แข็งแกร่งที่สุดจนไม่สามารถแม้แต่จะตรวจสอบสงสัย หรือตั้งคำถามได้ในสังคมแบบประชาธิปไตย เหมือนที่ฟูโกต์คิดว่าความเชื่อที่มีความเป็นสากลมากเท่าไรก็มักจะมีลักษณะของความครอบงำตามมาด้วยเท่านั้นเสมอ

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

เนื่องจากเนื้อหาในงานวิจัยสร้างสรรค์เกี่ยวข้องกับประเด็นความเชื่อในสังคม ผู้วิจัยจึงทำการลงภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลโดยแบ่งการเก็บข้อมูลในสามวิธีได้แก่ การสำรวจประเด็นความเชื่อที่ผ่านการปลูกฝังในระดับปฐมวัย การสัมภาษณ์ความคิดเห็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอำนาจในด้านต่างๆ และการสำรวจวัตถุดิบผ่านการสังเกต

2.1 การสำรวจความเชื่อที่ผ่านการปลูกฝังทางความคิด

ความรู้เป็นสิ่งที่มีความอำนาจในตัวเอง ยิ่งความรู้ที่ถูกติดมากับความเป็นสถาบันด้วยแล้ว เราแทบจะไม่ตรวจสอบถึงที่มาเลย สถาบันทางการศึกษาจึงนับว่าเป็นสถานที่บ่มเพาะองค์ความรู้ที่น่าเชื่อถือที่สุด ในขณะที่อีกด้านหนึ่งสถาบันทางการศึกษาก็เป็นแหล่งผลิตมายาคติชุดต่างๆ ขึ้นมามากมายเช่นกัน ความเป็นสถาบันทำให้ความเป็นครู-อาจารย์มีอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเอง เป็นผู้กุม “ความจริง” และ “ความถูกต้อง” ไม่ต่างไปจากความเชื่อในลักษณะเดียวกันที่เกิดขึ้นกับความเป็นแพทย์ หรือแม้แต่ความเชื่อในแบบความเป็นวิทยาศาสตร์ก็เช่นกัน ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันที่ผลิตสร้างวาทกรรมและตัวอำนาจเป็นสิ่งที่คู่กัน คำจูนโครงสร้างให้แก่กันและกัน ความสัมพันธ์นี้นำไปสู่ความน่าเชื่อถือและลดความสงสัยลง

ต้นทางของวาทกรรมและการก่อกำเนิดขึ้นของมายาคติที่มาจากมนุษย์ ในสังคมไทยการผลิตสร้างความเชื่อหลายชุดมีเหตุผลเพื่อควบคุมความคิดให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่ไม่ว่าจะเป็นไปเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย หรือเป็นไปเพื่อการป้อนความเชื่อจากทางรัฐต่างก็แสดงให้เห็นถึงความไม่เชื่อมั่นในศักยภาพทางความคิดของมนุษย์ร่วมสังคมเดียวกัน รัฐจึงต้องปลูกฝังผ่านการศึกษาดังแต่ในระดับชั้นปฐมวัยอันได้แก่ ค่านิยมหรืออุดมการณ์ชุดสำคัญที่จะถูกซึมซับและกลายเป็น “ความจริง” ขึ้นมา ซึ่งเมื่อเด็กได้เติบโตขึ้นพร้อมกับชุดมายาคติเหล่านั้น ความคุ้นเคยจะสร้างความเป็นธรรมชาติ ลดความสงสัย หรือไม่มีการตั้งคำถามถึงชุดอุดมการณ์เหล่านั้นเลย การปลูกฝังที่ควบคู่ไปกับระดับของการศึกษาทำให้ “ความเชื่อ” ถูกฝังรากลึกลงอย่างแน่นหนาและกลายเป็นสำนึกทาง “ความจริง” ในตัวบุคคล

⁷ ในงานเขียน ฟูโกต์ใช้คำว่า subject ในหลายความหมายด้วยกัน เช่น อัตบุคคล องค์ประธานผู้กระทำ และผู้ถูกกระทำ

2.2 การสัมภาษณ์ความคิดเห็น

การสัมภาษณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อประเด็นความเชื่อและความศรัทธาที่มีความสำคัญ มันเป็นสิ่งบ่งชี้ว่าความเชื่อนั้นมีที่มาจากฐานคิดและสัมพันธ์กับระบบการศึกษาอย่างลึกซึ้ง ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ข้อมูลทั้งภาพและเสียงมาเป็นคำถามเพื่อชวนคิด ชวนพิจารณาถึงความเชื่อและมายาคติในระดับจิตสำนึกร่วมของสังคม ผู้วิจัยเลือกกลุ่มบุคคลในสายอาชีพต่างๆที่หลากหลายในสังคมเพื่อค้นหามุมมองและทัศนคติที่มีต่อมายาคติแห่งอำนาจ หากแต่ประเด็นมายาคติและอำนาจเป็นประเด็นวิชาการทางสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้เกณฑ์สัมภาษณ์ผู้ที่มีการศึกษาในระดับหนึ่ง เพื่อความเข้าใจในประเด็นคำถามที่ต้องการ ทั้งในส่วนของความเป็นอัตบุคคล และส่วนของนักวิชาการในสายงานอาชีพของตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายต่อประเด็นคำถามมากที่สุด

จากเกณฑ์ดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มนักวิชาการเป็นหลัก โดยแบ่งออกเป็นนักวิชาการสายภาษาและวรรณคดี ภาควิชาประวัติศาสตร์ปรัชญา, นักวิชาการสายรัฐศาสตร์, นักวิชาการสายศิลปกรรม, นักวิชาการสายสถาปัตยกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม, นักวิชาการสายศาสนวิทยา, นักวิชาการสายวิศวกรรมศาสตร์ รวมไปถึง นักข่าวเพื่อสิทธิมนุษยชน ข้าราชการระดับสูง บรรณาธิการนิตยสารชื่อดัง และนักออกแบบกราฟิกระดับประเทศ จากกลุ่มบุคคลที่เลือกมาจะเห็นได้ว่าแต่ละสายอาชีพมีความสัมพันธ์กับอำนาจไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง และเป็นอำนาจที่กระจายตัวอยู่ในสังคมกระแสหลัก

2.3 การสำรวจวัตถุสัญลักษณ์

วัตถุที่อยู่รอบตัวเราจะมีความหมายขึ้นมาได้ก็อยู่ที่เราได้มอบความหมายให้แก่วัตถุเหล่านั้น คุณค่าในเชิงเศรษฐกิจหรือแม้แต่คุณค่าในทางจิตใจก็ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นมาจากข้อตกลงร่วมกันของการสื่อสารความหมายในสังคมมนุษย์ กระบวนการสืบทอดและส่งต่อรวมทั้งเงื่อนไขทางกาลเวลาที่เหมาะสมทำให้วัตถุเหล่านั้นกลายเป็นวัตถุทางสัญลักษณ์ที่เกิดจากการประกอบสร้างความหมายทางวัฒนธรรม จากการสำรวจในบ้านตัวอย่างจำนวนหนึ่งพบว่าการมีอยู่ของวัตถุเชิงสัญลักษณ์หลายชิ้นเกิดขึ้นมาจากการยอมรับในความหมายที่มีอยู่ในวัตถุเหล่านั้น เมื่อยอมรับและยกย่องจึงเป็นการยินยอมต่ออำนาจมายาคติที่มาพร้อมกับวัตถุ ดังนั้นตัวตนของมนุษย์และวัตถุที่มีอำนาจในทางสัญลักษณ์จึงเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกันสลับสับเปลี่ยนไปมา

กระบวนการสร้างสรรค์

ภาพที่ 1 ผลงานชื่อ “Mindlessly Happy [s]ubject”, จิตรกรรมสีน้ำมันบนลินิน, ขนาด 85 x 358 เซนติเมตร, ปีที่สร้าง 2560

ลักษณะทางกายภาพ

ภาพผลงานที่นำมาวิเคราะห์เป็นภาพจิตรกรรมสีน้ำมันบนผ้าลินินจำนวน 4 ชิ้น แต่ละชิ้นมีขนาด 85 x 145 เซนติเมตร นำมาจัดเรียงต่อกันในลักษณะแนวนอน มีช่องว่างระหว่างภาพห่าง 6 เซนติเมตร ภายในภาพถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนอย่างชัดเจนคือภาพพื้นหลังและตัวของวัตถุที่อยู่ทางด้านหน้า ภาพวัตถุที่ปรากฏเป็นภาพตุ๊กตาโมเดลจำลองรูปคนสีขาวที่ใช้ในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมจำลองในท่งท่าที่แตกต่างกัน ในภาพด้านซ้ายเป็นภาพตุ๊กตาคนผู้ชายสีขาวอยู่ในท่านั่งกอดอก ภาพตรงกลางซ้ายเป็นรูปตุ๊กตาคนผู้หญิงสีขาวอยู่ในท่ายืนถือกระเป๋า ภาพตรงกลางขวาเป็นรูปตุ๊กตาคนผู้หญิงสีขาวอยู่ในท่ายืนพักสะพายกระเป๋าถือข้างลำตัว และภาพด้านขวาสุดเป็นภาพตุ๊กตาคนผู้ชายสีขาวอยู่ในท่ายืนมือล้วงกระเป๋า ภาพตุ๊กตาคนทั้งสี่เป็นหุ่นจำลองของคนในยุคสมัยใหม่ แต่งกายในลักษณะเป็นชุดทำงาน และอยู่ในอิริยาบถของมนุษย์โดยทั่วไป ด้านซ้ายของผลงานมีฐานพลาสติกใสขนาดเล็ก ด้านบนมีตุ๊กตาจำลอง 5 ตัว ขนาดความสูง 3.25 ซม. ยืนอยู่เท่ากับจำนวนของภาพวาด

กระบวนการสร้างภาพร่างต้นแบบ

ภาพที่ 2 ภาพถ่ายต้นแบบวัตถุสัญลักษณ์รูปมนุษย์จำลอง

จากแนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งคำถามต่อสถานะอัตบุคคลของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันนำมาสู่การค้นหาวัตถุที่จะใช้เป็นภาพแทน (representation) ในการสื่อสาร ผู้วิจัยค้นพบตุ๊กตาจำลองรูปมนุษย์ขนาดเล็กที่มีหลายขนาด โดยได้ทำการคัดเลือกออกมาเหลือเพียง 2 ขนาดได้แก่ 1.75 ซม. และขนาด 3.25 ซม. จากนั้นจึงทำการถ่ายภาพและขยายใหญ่ขึ้นเพื่อดูรายละเอียด ในส่วนนี้ผู้วิจัยค้นพบว่าตุ๊กตาจำลองขนาดเล็กสุดเมื่อทำการขยายขึ้นมารายละเอียดก็จะเลือนหายมากเกินไป จึงได้เลือกตุ๊กตาจำลองขนาดความสูง 3.25 ซม. ซึ่งเมื่อนำมาขยายในสัดส่วนใกล้เคียงกับคนจริงแล้ว ยังสามารถคงรายละเอียดหลักๆไว้ได้ แต่ก็ไม่ถึงกับสามารถระบุรายละเอียดได้ชัดเจนเช่นกัน ถัดไปจึงนำมาจัดทิศทางการยืนและจัดแสงเงาให้มีความงามและสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องอัตบุคคลจนได้ภาพร่างต้นแบบออกมา

การวิเคราะห์ทางสัญลักษณ์

ตั้งแต่การเกิดขึ้นของศิลปะคอนเซ็ปชวลอาร์ตในช่วงปลายทศวรรษ 1960 องค์ประกอบเชิงความคิดถูกนำมาใช้แทนวัสดุ⁸ การแสดงออกของศิลปินมีวิธีการที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น วัสดุสำเร็จรูปต่างๆแม้แต่วัสดุที่ถูกลำเลียงมาเป็นผลงานศิลปะผ่านระบบความคิด นับว่าเป็นช่วงเวลาแห่งการนิยามวัตถุในแง่ของการตีความความหมายให้กลายเป็นวัตถุเชิงสัญลักษณ์ ในผลงานศิลปะชิ้นนี้มีสัญลักษณ์ที่มีความหมายอันประกอบไปด้วยสัญลักษณ์ 4 อย่างได้แก่ ป้ายอธิบายชื่อของผลงาน ภาพวาดตุ๊กตารูปคนจำลอง 5 ภาพ บรรยากาศสีดำพื้นหลัง และฐานติดตั้งตุ๊กตาจำลองจริงที่ทำมาจากพลาสติกจำนวน 5 ตัว

ป้ายชื่อเขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า Mindlessly Happy [s]ubject ถอดความหมายในขั้นต้นได้ว่า “อัตบุคคลที่มีความสุขจากการไม่ใส่ใจ” คำว่า subject ถูกพิมพ์โดยมีสัญลักษณ์วงเล็บ(brackets) [] ประกบตัวอักษร s ตามแนวคิดของฟูโกต์มโนทัศน์ที่มองมนุษย์ในฐานะผู้ตกเป็นวัตถุแห่งการถูกกระทำ เป็นทั้งประธานหรืออัต

⁸ ดาเนียล มาร์โซนา, คอนเซ็ปชวลอาร์ต, (กรุงเทพฯ: เดอะเกรทโพ้นอาร์ท, 2552), 7.

บุคคลที่สามารถศึกษาสร้างความรู้ รวมทั้งถูกทำให้ตกเป็นวัตถุแห่งการศึกษา⁹ มองในมุมนี้มนุษย์เป็นได้ทั้งอัตบุคคลผู้กระทำ และอัตบุคคลผู้ถูกกระทำ แต่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในความหมายของมนุษย์ที่ถูกกระทำผ่านชุดวาทกรรม โดยการสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์ [s] ที่ทำให้เสมือนว่าเป็นมนุษย์ที่ถูกคุมขังโดยสัญลักษณ์ [] ซึ่งเป็นผลผลิตของมนุษย์เช่นกันและเป็นการสื่อความในความหมายระดับที่สอง

ภาพวาดตุ๊กตาพลาสติกรูปคนจำลอง 5 คน เป็นตัวแทนมนุษย์ในสังคมชนชั้นกลางที่ใช้เวลาหมดไปกับการทำงาน วัตถุสัญลักษณ์รูปเสมือนคนแสดงถึงอัตลักษณ์ตัวตนที่สูญหายไปของมนุษย์ที่กลายเป็นเพียงวัตถุที่ถูกกระทำผ่านชุดความเชื่อต่างๆ ความเชื่อบางชุดมีอำนาจในการลดทอนคุณค่าในตัวตนของเรา สร้างความคิดระดับชั้น (hierarchy) ความสูงต่ำที่แตกต่างกัน ชุดวาทกรรมทำงานในระดับจิตสำนึกส่งผลให้เกิดความเคียดแค้นและการไม่ตั้งคำถามต่อความไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน

ภาพพื้นหลังสีดำ ในสมัยกลาง สีดำมีความสัมพันธ์กับศาสตร์ของพวกแม่มด (black art) โดยทั่วไปสีดำสื่อถึงความโศกเศร้า ความเจ็บป่วย การปฏิเสธ และความตาย¹⁰ แต่ในกรณีนี้ผู้วิจัยใช้สีดำสื่อถึงบรรยากาศแห่งความมืด สิ่งที่ไม่อาจมองเห็น และความลับ ถัดมาหน้าที่ของสีดำในทางจิตวิทยาของสีจะช่วยขับเน้นสีอื่นที่อยู่ข้างเคียงให้เด่นชัดขึ้น กรณีในผลงานจิตรกรรมนี้ สีดำอันอุบมาได้แก่บรรยากาศแห่งความไม่รู้กำลังช่วยขับเน้นความเป็นมนุษย์ให้ปรากฏขึ้นมาอย่างเด่นชัด แต่กลับมีความหมายอันย้อนแย้งเพราะภาพมนุษย์ที่ถูกขยายขึ้นมาเกือบ 50 เท่ากลับไม่มีรายละเอียดใดๆ ที่ชัดเจนเลย แม้จะมีความคมชัดในระยะใกล้แต่หากมองในระยะไกลก็จะพบกับความมัวดังเดิมเนื่องจากการปิด扉แปร่งให้ขอบรูปคนมีความเบลอทั้งหมด

ภาพที่ 3 ภาพถ่ายตุ๊กตาพลาสติกในขนาดจริง (3.25 ซม. 4 ตัว) บนฐานอะคริลิกใสขนาด 8 x 6 x 8 นิ้ว

⁹ แบร์รี สมาร์ท, Michel foucault, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2555), 131.

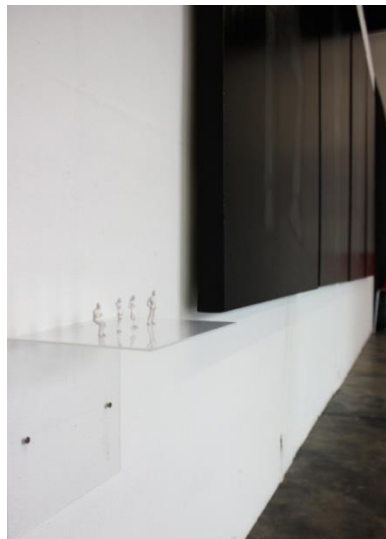
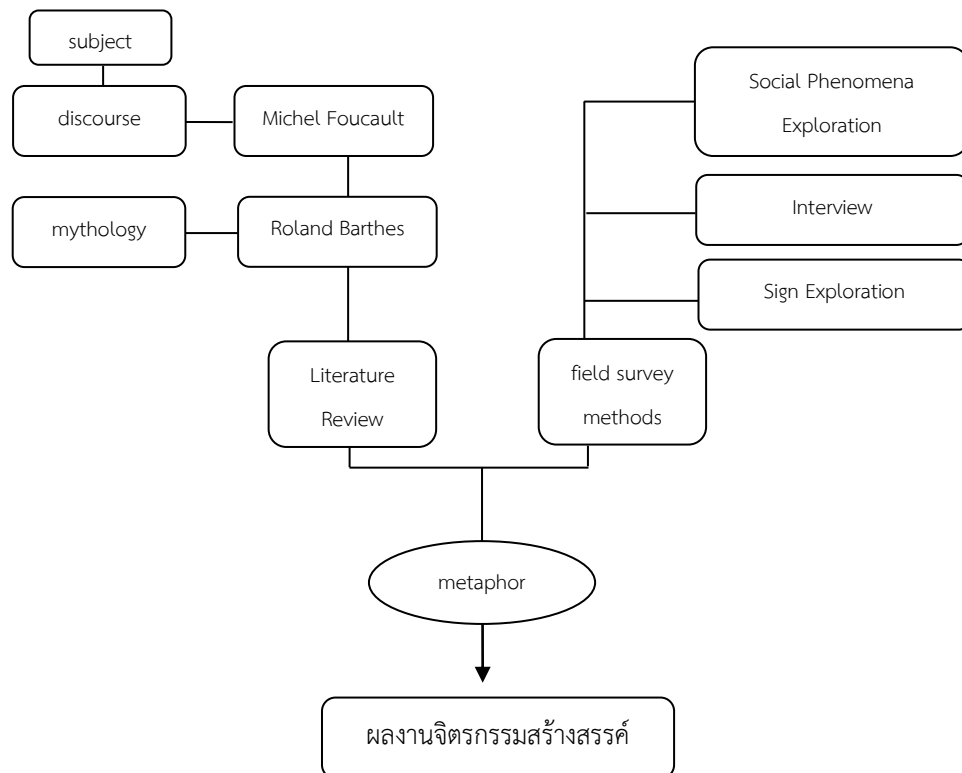
¹⁰ จอร์จ เฟอร์กูสัน, เครื่องหมายและสัญลักษณ์ในคริสต์ศิลป์, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2557), 86.

ฐานที่ตั้งทำมาจากอะคริลิกใสและตุ๊กตาจำลองที่ทำมาจากพลาสติกจำนวน 5 ตัว ตุ๊กตามนุษย์จำลองเหล่านี้ถูกผลิตมาในระบบอุตสาหกรรมเป็นวัสดุสำเร็จรูปที่ใช้ในงานตกแต่งหุ่นจำลองในทางสถาปัตยกรรม การนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ทางศิลปะจึงสามารถตีความได้ว่า เป็นการเปรียบเทียบถึงมนุษย์จริงที่มีลักษณะวิถีชีวิตคล้ายกับระบบสายพานในโรงงาน ใช้ชีวิตในแต่ละวันคล้ายๆกัน มีกิจวัตรเดิมๆ และด้วยความที่เป็นชนชั้นล่างและชนชั้นกลางซึ่งมีเป็นจำนวนมากทำให้ความเหมือนหรือความคล้ายกันไม่สามารถชี้เฉพาะเจาะจงไปที่ใครคนใดคนหนึ่งได้ ในที่นี้ตุ๊กตามนุษย์จำลองจึงเป็นตัวแทนคนชั้นกลางในสังคมเมือง การนำมาติดตั้งข้างภาพจิตรกรรมจึงเป็นการเน้นให้เห็นการเปรียบเทียบขนาด (scale) ที่เล็กมากจนเกือบมองไม่เห็นว่าสิ่งที่เล็กนี้ก็มีตัวตน แต่เมื่อผู้วิจัยนำมาขยายให้ใหญ่ใกล้เคียงกันกับขนาดค่าเฉลี่ยของมนุษย์จริงก็กลับพบว่าตัวตุนั้นยังคงพร่าเบลออยู่เช่นเดิม นัยนี้มองได้เป็นสองกรณีคือ กรณีที่หนึ่งคนชั้นล่างและคนชั้นกลางในสังคมเมืองที่มีอยู่มากไม่ได้มีคุณค่าในการกำหนดอัตลักษณ์ตัวตนแต่อย่างใด และกรณีที่สองการถูกทำให้ไร้อัตลักษณ์หรือความเป็นอัตบุคคลที่สูงหายไปเนื่องจากการกระทำของวาทกรรมหลายชุดในสังคมไทย

การวิเคราะห์เนื้อหา

สิ่งที่มนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ควรตระหนักถึงได้แก่ สิทธิเสรีภาพในการแสดงออก การคำนึงถึงความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ และความหลากหลายที่อยู่ในทุกสิ่ง กรอบคิดเหล่านี้มาพร้อมกับลักษณะสังคมที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมีศักยภาพในการคิดและการตัดสินใจในการกระทำของตน ขณะที่บางสังคมมาพร้อมกับข้อห้ามมากมายและชุดความเชื่อเชิงคุณธรรมที่บ่อนทำลายความคิดของคน แม้ทั้งสองทางอาจมองได้ในแง่ของความปรารถนาดี หากแต่มนุษย์ในสังคมก็ควรที่จะตั้งคำถามต่อชุดความเชื่อต่างๆที่อยู่รอบตัวว่ามีชุดความเชื่อใดบ้างที่มีอำนาจถึงขั้นที่ตนเองอาจตั้งคำถามหรือสงสัยได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าสิ่งใดที่มีอำนาจต่อความคิดและเราคุ่นชินต่อมันจนปราศจากข้อสงสัย บางทีนั่นอาจเป็นชุดมายาคติที่สถาปนาอำนาจตนเองจนกลายเป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่ (meta-narrative) ไปแล้วก็ได้ ตรงกันข้ามหากเราไม่ทันระวังในมายาคติชุดต่างๆที่อยู่ในสังคม ร่างกาย ความนึกคิดและพฤติกรรมของเราก็จะถูกขึ้นากการกระทำที่มาจากความเชื่อในมายาคติเหล่านั้น เช่นความรัก ความเกลียด ความความไวใจ ความศรัทธา เมื่อนั้นร่างกายของเราจากผู้กระทำ (subject) ก็จะกลายเป็นเพียงผู้ถูกระกระทำ (s)ubject ไปในที่สุด

โครงสร้างการสังเคราะห์ในผลงานจิตรกรรม

ภาพที่ 4 ภาพถ่ายผลงานจิตรกรรม และตุ๊กตาจำลองรูปมนุษย์ขนาดเล็ก **Mindlessly Happy** [s]ubject ในการติดตั้งผลงานจัดแสดงนิทรรศการ Shift 5.0 โดยคณะนักศึกษาหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

สรุปผล

ผู้วิจัยสื่อสารประเด็น “อำนาจของมายาคติ” ผ่านงานจิตรกรรม เนื่องจากผลงานศิลปะเป็นหนึ่งในวิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพที่สุดของมนุษย์ ผู้วิจัยเลือกใช้รูปแบบเหมือนจริงเป็นการสื่อสารในขั้นต้นผ่านวัตถุสัญลักษณ์เพื่อการตีความของความหมายแฝงซึ่งเป็นการสื่อสารในขั้นที่สอง ประเด็นเนื้อหาที่มีความเป็นนามธรรมอย่างวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อนั้น การอธิบายเนื้อหาด้วยวิธีการแบบอุปลักษณ์จะนำไปสู่การตีความอย่างอิสระของผู้ชม ดังนั้นผลลัพธ์ที่ได้จากอาศัยการถอดรหัสทางสัญลักษณ์ของผู้ชมเพราะสิ่งที่อยู่ภายในภาพนั้นไม่สามารถอ่านความหมายได้อย่างตรงไปตรงมา การทำความเข้าใจจึงต้องอาศัยประสบการณ์และการเข้าใจในบริบทของสังคมไทยในระดับหนึ่ง ผู้วิจัยขอสรุปผลลัพธ์ของงานวิจัยสร้างสรรค์ชิ้นนี้ออกมาในสองประเด็นดังนี้

ผู้ที่ไม่อยู่ในบริบทของสังคมไทย คนกลุ่มนี้สามารถเข้าใจภาษาภาพได้ในระดับขั้นต้นผ่านความหมายตรง แม้ไม่อาจตีความของความหมายแฝงซึ่งเชื่อมโยงกับบริบทของสังคมไทยแต่ก็สามารถเข้าถึงคุณค่าในทางสุนทรียศาสตร์ (aesthetics) ได้ และมีความสนุกในการชมผลงานศิลปะ

ผู้ที่อยู่ในบริบทของสังคมไทย คนกลุ่มนี้สามารถทำความเข้าใจสัญลักษณ์ผ่านทางภาษา ถ้อยคำที่คุ้นเคยเพราะอยู่ในบริบทเดียวกัน จึงตีความไปได้มากขึ้นกว่าคนในกลุ่มแรก ภาษาภาพนำพาความเข้าใจในขั้นต้น และสัญลักษณ์ที่คุ้นชินก็สามารถนำพาความเข้าใจไปสู่การตีความในระดับถัดมาซึ่งการสื่อสารเนื้อหาของผู้วิจัยอาจสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นได้ในกรณีที่มีผู้เห็นด้วยร่วมกัน ในขณะที่อาจมีผู้ที่อ่านสัญลักษณ์และเข้าใจแต่มีความเห็นที่แตกต่างในเนื้อหาที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ ซึ่งหากเป็นในกรณีนี้การที่ผู้ชมมีความเข้าใจและการอ่านความหมายแฝงที่นำไปสู่ตัวเนื้อหาได้ก็นับว่าเป็นความสำเร็จของภาษาภาพที่ได้สื่อสารด้วยตัวมันเองแล้ว ถือได้ว่าตรงตามเป้าหมายและจุดประสงค์ของงานวิจัยสร้างสรรค์ชิ้นนี้แล้วเช่นกัน

ผู้วิจัยมีความสนใจในกระบวนการทัศนคติของมนุษย์ในสังคมไทย ผ่านกรอบความคิดที่เรียกว่ามายาคติที่นักคิดอย่างฟูโกต์และบาร์ตส์ต่างศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกับวาทกรรมและมายาคติที่ผลต่อความคิดและต่อร่างกายของเราทุกคน สิ่งเหล่านี้ถูกทำให้คุ้นชินผ่านกระบวนการปลูกฝังทางการศึกษาตั้งแต่ในระดับชั้นปฐมวัย จนสามารถสถาปนาอำนาจเหนือความคิดและพฤติกรรมของเราได้ การทำความเข้าใจต้องอาศัยการเฝ้าสังเกตปรากฏการณ์ในสังคม การตั้งคำถาม การค้นหาคำตอบผ่านการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของบุคคลต่างๆที่มีความสัมพันธ์กับอำนาจในทางใดทางหนึ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งชุดข้อมูล และผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์สร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะเพื่อนำเสนอประเด็นอำนาจที่มีอยู่ในชุดมายาคติอันส่งผลต่อความคิดและความเชื่อของเรา สารสำคัญที่สุดก็คือการทำความเข้าใจในสิ่งที่เราเชื่อว่าเป็นความจริงและแยกให้ออกว่าสิ่งใดคือมายาคติที่ถูกสร้างขึ้นมา รวมทั้งมีวาทกรรมชุดไหนบ้างที่ทำงานหรือมีอำนาจเหนือร่างกายของเรา ด้วยผลงานศิลปะอันเป็นช่องทางที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการแสดงออกได้อย่างอิสระภายใต้สถานการณ์ใดๆในสังคมก็ตาม

เอกสารอ้างอิง**ภาษาไทย**

จอร์จ เฟอร์กูสัน. (2557). **เครื่องหมายและสัญลักษณ์ในคริสต์ศิลป์**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

ดาเนียล มาร์โซนา. (2552). **คอนเซ็ปทวอลอาร์ต**. กรุงเทพฯ: เดอะเกรทไฟน์อาร์ท.

กฤษฎา ศุภวรรณะกุล. (2557). **ถอดรื้อมายาคติ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ข้อมูล & ข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (TCIJ).

ธงชัย วินิจจะกุล. (2558). “การศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแทรก วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของฟูโกต์.” ใน **อ่านวิพากษ์ มิเชล ฟูโกต์**, 127-175. อนุสรณ์ อุณโณ จันทน์ เจริญศรี และสลิสา ยุกตะนันท์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

โรลิ่งด์ บาร์ตส์. (2555). **มายาคติ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

แบร์รี สมาร์ท. (2555). **มิแชล ฟูโกต์**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.